

Kielellisen ilmauksen käsitteestä ja siihen liittyvistä kysymyksistä

Inhimillinen puhe esiintyy peräkkäisten äännähdyksien sarjana, jota kirjoituksessa vastaavat riviksi sijoittuneet nähtävät merkit. Puheelle on, käyttääksemme Saussuren sanontaa, ominaista »lineaarisuus» («caractère linéaire du signifiant»).

Puhe jakaantuu peräkkäissuunnassa toisiaan seuraaviin kokonaisuuksiin. Foneettisessa ja prosodisessa suhteessa siinä voidaan erottaa suurempia ja pienempiä yksikköjä (rytmiyksikköjä). Pienempiä tällaisia ovat äänne ja tavu, suurempia tahti ja puhetahti (ks. Matti Sadeniemi, *Metriikkamme perusteet*, 1949, luku »Puheen jakautuminen»). Mutta puhe jakaantuu kokonaisuuksiin toisenlaistenkin näkökohtain mukaan. Tarkoitetaan sellaisia kokonaisuuksia, joihin puhe jakaantuu semanttis-syntaktisilla perusteilla. Puhun »semanttis-syntaktisista» perusteista enkä vain semanttisista, koska mielestäni syntaktinen on erotettava semanttisesta eikä pidettävä sen puolena tai alalajina sen paremmin kuin semanttista on pidettävä syntaktisen puolena, niin kuin tosin eräät viimeaikaiset tieto-opilliset suunnat ovat toisinaan olleet taipuvaisia väittämään. Asian tarkempi käsittely ei kuitenkaan kuulu tähän kirjoitukseen.

Tällaisia puheen kokonaisuuksia nimitämme Kielioppikomitean mietinnön (= KKM, 1915) mukaan ilmauksiksi. Tärkeä laji ilmauksia ovat sanheet. Laajempien ilmauksien lajeja edustavat virke, lause,

jäsen, saneliitto. Useissa tapauksissa ilmaukset kirjoituksessa erotetaan ulkonaisesti typpografisin keinoin. Esim. saneet erotetaan toisistaan pienellä välillä, virkkeet pisteellä tai muulla suurella välimerkillä sekä käyttämällä isoa alkukirjainta, sivulauseet erotetaan pilkulla, jne. Selvimmin erotettavissa oleva ilmauslaji lienee sane. KKM määrittelee sen pienimmäksi puheessa esiintyväksi kielelliseksi ilmaukseksi (mts. 14).

Monet tutkijat puhuvat vielä sanettakin suppeammista ilmauksista, esim. Noreenilla esiintyy käsite gloosa (saks. Glosse). Se on ns. »epäitsenäinen semeemi», ja sinä voi olla myös saneen o s a; näin esim. on laita aineksen -s saneessa *Vaters* (joka muuten kokonaisuudessaankin on »epäitsenäinen semeemi»), -s on gloosa. (Noreen-Pollak, *Wissenschaftliche Betrachtung der Sprache*, 1923, s. 237). Samaten Marty pitää eräitä sananosia (Wortbestandteile) tietyissä tapauksissa erityisinä ilmauksina (»besondere Redeglieder»). (Untersuchungen zur allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie I, 1908, s. 209). Jos Noreenin ym. tapaan halutaan pitää myös saneen osaa ilmauksena, on joka tapauksessa tarpeellista tehdä ero erilaisten tapausten kesken sen mukaan, kuinka täsmällisesti saneenosa on erotettavissa muusta saneesta ja kuinka selvä siihen liittyvä merkitys on. Saneessa *hevosen* voidaan, jos niin halutaan, nähdä erillinen aines -n, mutta kovinkaan täsmällinen ei sen merkitys ole. Olisi varsin keinotekoista selittää sane *hevosen* koostuneeksi ilmauksista *hevose-* ja *-n*. Sitä vastoin tuntuu enemmän mahdolliselta jakaa esim. sana *hevosellako* ilmauksiin *hevosella* ja *-ko*. Ts. koska loppuliitteellä *-ko* on selvästi erotettava muoto ja merkitys ja se liittyy saneeseen, jolla niinkään on selvä merkitys, ilman että kummassakaan yhdysosassa tapahtuu mitään äänteellisiä modifikaatioita, voidaan puoltaa käsitystä, että on kyseessä erilliset ilmaukset, vaikka eivät ne olekaan erillisiä saneita. (Vrt. myös Louis Hjelmslev, *Omkring Sprogteoriens grundlæggelse* 1943, s. 40 —.) Näin päädytään siihen, että kaikki saneet ovat ilmauksia, mutta kaikki ilmaukset eivät ole saneita. On olemassa ilmauksia, jotka ovat osina saneissa, ja on saneita, jotka ovat osina laajemmissa ilmauksissa.

Ilmaus on, niin kuin edellä sanotusta on käynyt ilmi, sellainen puheen osa, joka on kokonaisuus, joka »kannattaa» tiettyä merkitystä. »Nur bedeutsame Zeichen nennen wir Ausdrücke», sanoo Husserl (*Logische Untersuchungen* II, 1, 1928, s. 306). Sen ohella ilmauksella yleensä on tietty syntaktinen luonne, joka ilmenee siinä, että ilmaus voi yhtyä vain tietynlaisten toisten ilmausten kanssa laajemmaksi ilmaukseksi. Ilmauksia, joiden syntaktinen luonne on sama, olen nimittänyt isonyymeiksi. Isonyymit ilmaukset voidaan substituoida toistensa tilalle puheen muiden

ilmausten merkityksen pysyessä muuttumattomana ja puheen pysyessä kielellisesti korrektina.

Tässä yhteydessä meidän lienee syytä kosketella hieman erästä merkityksiä koskevaa seikkaa. Useat kielifilosofit puhuvat »itsenäisistä» ja »epäitsenäisistä merkityksistä» (esim. Marty, Husserl, Noreen). Näitä vastaavat kielessä *k a t e g o r e m a a t t i s e t* ja *s y n k a t e g o r e m a a t t i s e t* ilmaukset. Kategoremaattisia l. autosemanttisia ovat Martyn mukaan merkit (so. kielelliset ilmaukset), jotka ilmaisevat täydellisen psyykillisen sisällyksen: mielikuvan, arvostelman jne.; synkategoremaattisia l. synsemanttisia taas ovat kielikeinot (ilmaukset), jotka vain toisten kanssa ovat merkitseviä (myötämerkitseviä). Vain tällä edellytyksellä ne synnyttävät täydellisen merkityksen. Synkategoremaattisia ovat sellaiset ilmaukset kuin *des Vaters, um, aber*, kategoremaattisia esim. *kaksi kertaa kaksi on neljä, sataa*, myös esim. *der Begründer der Ethik, ein Sohn der seinen Vater beleidigt hat* (nämä ovat ns. »nimiä»). »Synkategoremaattiset ilmaukset ovat epäitsenäisiä», sanoo Husserl (*Logische Untersuchungen* II, 1, s. 308), »tietyllä tavoin täydennystä kaipaavia, ja sikäli niitä nimitetään epätäydellisiksi ilmauksiksi». Sananmukaisesti ymmärrettyinä myös sellainen sanankappale kuin *bi*, joka tavataan esim. saks. ilmauksien *billig* tai *bissig* osana, on täydennystä vaativa. Sillä ei ole omaa merkitystä, mutta se edistää, mahdollistaa täydellisen merkityksen omaavan ilmauksen syntymistä. Olisiko se siis katsottava »myötämerkitseväksi ilmaukseksi», samantapaiseksi kuin partikkelit *aber, oder, und*? Niistä Marty (*Untersuchungen* jne. s. 207) sanoo: »*Eigentlich gesprochen* haben Wörter wie 'aber', 'oder', 'und' für sich keinen Sinn.» Että on virinnyt sellainen pulmakysymys, onko saneenpalanen *bi* ehkä katsottava »myötämerkitseväksi ilmaukseksi», jota kysymystä eräät filosofit kuten Marty ja Husserl ovat pitkälti ja vakavissaan tutkineet, vaikka vastauksen luulisi ilman muuta olevan selvä (nim. ettei *bi* tässä ole mikään merkki tai ilmaus ollenkaan), on Aristoteleen ja hänen oppilaidensa alkuunpaneman erään opin epätervettä vaikutusta kielifilosofiaan. Tarkoitaa oppia kategoremaattisista ja synkategoremaattisista kielikeinoista (ilmauksista), johon liittyy puhe täydellisistä ja epätäydellisistä, itsenäisistä ja epäitsenäisistä merkityksistä. Tämä oppi on kehittynyt eräänlaiseksi psykologisten ja lingvististen aineiden sekavaksi yhdistelmäksi. On oletettu vallitsevan sellainen puheen ja sielullisen tapahtumisen välinen parallelismi, että kategoremaattisten ilmausten vastineena psyykillisellä puolella muka ovat tietyt ilmiökategoriat ja että vastaavasti on laita synkategoremaattisten ilmausten alalla. »Mielikuvan» (*Vorstellung*) ilmauksena muka on »nimi», »ajatuksen» ilmauksena lause jne.

Yllämainittu oppi tuntuu myös Noreenilla, joka sen nojalla jakaa semeemit gloosiin (Glossen) ja lausumiin (Äusserungen), sekä määrittelee kummatkin lähinnä psykologisesti: gloosa on hänen mukaansa »epäitse-näinen tai, kuten myös voitaisiin sanoa, sidottu semeemi, so. sellainen, jonka merkityksen muodostaa vain yksi ajatuselementti». (Noreen-Pollak, mts. 236). Lausuma (Äusserung) taas on »itsenäinen tai niin kuin myös kävisi sanominen, vapaa semeemi, so. semeemi, jonka merkityksen muodostaa kokonainen, pienempi tai suurempi ajatuskulku» (mts. 238). Esi-merkkinä näistä kahdesta ilmauslajista mainittakoon, että Noreenin mukaan ilmaus *ansiokas kuningas Kustaa toinen Aadolf* on gloosa, mutta *Kuningas Kustaa II Aadolf oli ansiokas* tulee hänen määritelmiensä mukaan olemaan lausuma. Luulisi kuitenkin olevan mahdollista, että em. gloosankin merkityksenä tiettyssä tapauksessa on *ajatus*, että K. II A. oli ansiokas kuningas. Itse asiassa ei sitä seikkaa, onko tietty kielellinen ilmaus katsottava gloosaksi vai lausumaksi, Noreeninkaan mielestä ratkaise ensi sijassa se, mitä ilmauksen lausujan tai kuulijan psyykessä mahdollisesti tapahtuu, mitä onkin erittäin vaikea saada selville, vaan tekstin kielipiillinen analyysi.

Myös KKM puhuu itsenäisistä ja epäitsenäisistä ilmauksista, joskin toisessa mielessä kuin nyt mainitut. Niinpä esim. ilmauksen »jäsen» määritellään seuraavasti: »jäseneksi nimitetään itsenäistä kielellistä ilmausta, joka merkityksen puolesta muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden ja joka on osana toisessa ilmauksessa (lauseen tai jäsenen osana)». Jäsenenä, KKM selittää edelleen, voi olla sane tai saneliitto. Saneliitoksi nimitetään kahta tai useampia saneita yhdessä, jotka yhteisesti muodostavat jäsenen tai lauseen. Saneliitto on siis aina ilmaus, ja siihen kuuluvat saneet voivat olla ja tavallisesti ovatkin tämän ilmauksen »jäseniä». Mutta eräät »epäitsenäiset» saneet eivät voi olla saneliiton jäseniä. Tällaisia »epäitsenäisiä» saneita ovat ns. muotosaneet. Näistä sanotaan (mts. 48): »Eräänlaiset saneet eivät epäitsenäisen luonteensa vuoksi muodosta eri jäsentä siinä saneliitossa, johon ne kuuluvat. Sellaisia saneita nimitetään muotosaneiksi. Esim. Pöydän *alla*, *on* tullut, *i* skogen, *plus riche*.»

Luultavasti sellainen käsite, mitä termillä muotosane tarkoitetaan, voi olla suotava, toinen kysymys on, mikä sen tunnusmerkiksi on katsottava. Saneen luonteen epäitsenäisyys on erittäin epämääräinen ominaisuus. Jos luonteeltaan epäitsenäisellä saneella tarkoitetaan samaa, mitä Husserl, Marty, Noreen ym. tarkoittavat epäitsenäisellä, so. synkategoremaattisella l. synsemanttisella l. myötämerkitsevällä ilmauksella, joista yllä jo oli puhetta (se tosin rajoituksena, että tässä on kysymys ilmauksesta, joka nimenomaan on sane eikä saneliitto), niin on sanottava, että u s e i m-

mat puheessa esiintyvät saneet ovat »epäitsenäisiä»; ne vaativat tiettyssä mielessä täydennystä, ne eivät sinänsä, eristettyinä, merkitse ajatusta (eivät ilmaise arvostelmaa, tahtomusta tms.). »Itsenäisiä» ilmauksia olisivat tämän mukaan vain suhteellisen harvat saneet.

Ilmeisesti KKM »muotosaneilla» tarkoittaa vain osaa »myötämerkitseivistä» saneista; esimerkeistä päätellen sellaisia kuin prepositioita ja konjunktioita, yleensä sellaisia saneita, jotka funktiona puolesta vastaavat kielten fleksiivisiä aineksia, erilaisia formansseja. Esimerkkeinä mainitaan (mts. 48) *i skogen* (vrt. suom. *metsässä*), *plus riche* (vrt. suom. *rikkaampi*). »Muotosaneiden» käsitteestä puhuen mainittakoon sivumennen se seikka, että ilmeisesti aivan samanlainen tehtävä, kuin yksityisillä saneilla, voi olla saneliitoilla, esim. ruots. *för hans skull*, saks. *um seiner willen*, suom. *syystä että*. Edelleen on otettava huomioon, että ilmausten »muodollisuudessa» on asteita. Suomessa esim. sana *ansioista* on jossain määrin muuttunut postpositioksi; näin esim. ilmauksessa *hänen ahkeruutensa ansioista*. Luonnollisissa kielissä vallitsee tässä niin kuin muissakin suhteissa eräänlainen *lex continui*: siirrytään vähittäisten ylimenojen kautta kategoriasta toiseen. Voidaan kysyä, onko edes ilmauksessa (sanaliitossa) *pöydän alla sane alla* todella siinä määrin muotosane, ettei sitä enää voida katsoa ilmauksen jäseneksi. Jos se sittenkin olisi katsottava jäseneksi, niin olisi sane *pöydän* katsottava *alla* saneen määräykseksi eikä päinvastoin. Ehkä parhaimmalla syyllä muotosaneiksi olisi nimitettävä ilmauksia, joissa merkityspuoli on äärimmäisen heikko tai olematon. Sanoisin, että näin on laita esim. suom. saneen *kuin* ilmauksessa *suurempi kuin tämä* tai ruots. *att* ilmauksessa *konsten att leva*. Tällaisia partikkeleja on todella vaikea pitää sen ilmauksen jäsenenä, johon ne kuuluvat.

Jokaisen kielen puheessa on erotettavissa ilmauksia, voimmepa sanoa, että kaikki puhe on jaettavissa, jopa se täytyy voida jakaa ilmauksiin (edellyttäen, että se on kielellisesti korrektia puhetta). Usein ilmaukset vuorostaan jakaantuvat ilmauksiin, kunnes lopulta päädytään ilmauksiin, joita ei enää käy jakaminen, olivatpa nämä äärimmäiset ilmaukset sitten saneita tai ehkä vieläkin pienempiä kielellisiä kokonaisuuksia. Mutta millä tavoin itse käsite ilmaus on määriteltävä? Miten ilmaus on erotettavissa sellaisesta puheen osasta, joka ei ole ilmaus? Että ilmaus on sellainen puheen osa, joka »merkityksen puolesta muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden», on siksi epämääräinen kriteerio, ettei se auta kovinkaan pitkälle, niin kuin jo oli puhekin. Välitön naiivi kielitajunta pystyy tällä perusteella erottamaan oikeastaan vain yksityisen saneen, mutta jos on kysymys useampien saneiden muodostamista ilmauksista, emme enää

voi turvautua siihen, että se elämyksessä »hahmottuu» kokonaisuudeksi. Huomautettakoon varmuuden vuoksi, että ilmauksella tässä tarkoitamme tosiasiallisen aktuaalisen puheen jaksoa eli osaa emmekä sellaista osaa, jollainen voi esiintyä määräkielisessä (esim. suomenkielisessä) puheessa, mutta ehkä ei tiettyssä tosiasiallisessa puheyhteydessä kuitenkaan ole ilmaus. Usein voi vain perusteellinen analyysi selvittää, onko tietty tosiasiallinen sanasarja ilmaus vai ei, analyysi, jossa apuna voidaan käyttää myös mahdollisia ilmauksia.

Kaikille kielille on ominaista, että puheessa ilmauksia ensi sijassa muodostavat toisiaan seuraavat peräkkäiset puheen osat. Nyt voidaan sanoa, että yleisenä sääntönä kaikkialla on, että puheen osa muodostaa (jos muodostaa) ilmauksen lähimmän sitä seuraavan puheen osan kanssa, minkä kanssa se ao. kielen lakien mukaan voi muodostaa ilmauksen. Läheisyysperiaate ei kuitenkaan vielä anna riittävää osviittaa. Sillä jos tarkasteltavina ovat puheen elementit ovat itse ilmauksia, jos esim. meillä on ilmaukset a, b ja c, jotka seuraavat välittömästi toisiaan, on yhtä hyvin ajateltavissa, että esim. b muodostaa ilmauksen paitsi a:n myös c:n kanssa. Lisäksi on mahdollista, ettei b muodosta ilmausta a:n sen paremmin kuin c:nkään kanssa. Sentähden täytyy läheisyyden lisäksi tulla muita kriteerioita, jotka osoittavat, mitkä ilmaukset kuuluvat yhteen. On siis ymmärrettävissä, että kielet käyttävät keskinäisen läheisyyden ohella erilaisia keinoja osoittaakseen ilmausten toisiinsa kuulumisen. Eräs huomattava jo primitiivisellä asteella kehittynyt tällainen keino on kongruenssi. Sillä on eräissä kielissä, kuten bantukielissä, suorastaan hallitseva asema. Hyvin tärkeä merkitys kongruenssilla on myös kuten tunnettua niin korkealle kehittyneissä kielissä kuin klassillisissa kielissä, kreikassa ja latinassa. Kongruenssi tekee mahdolliseksi asettaa — esteettisistä syistä — runoudessa ja taideproosassa yhteisen ilmauksen muodostavat saneet (saneliiton jäsenet) hyvinkin etäälle toisistaan. Esimerkkinä tästä mainittakoon seuraavat Ovidiuksen *Metamorphoses* runoelman ensimmäisen kirjan alkusäkeet (I, 1—4): *In nova fert animus mutatas dicere formas | corpora: di, coeptis, nam vos mutastis et illas, | adspirate meis primaque ab origine mundi | ad mea perpetuum tempora carmen.* Näissä säkeissä muodostavat saneliittoja välillä olevien toisten ilmausten eristämät saneet *nova — corpora, mutatas — formas, coeptis — meis, mea — tempora, perpetuum — carmen.* Saneiden yhteenkuuluvuuden osoittaa kongruenssi (tarkemmin sanoen kaasus- ja genuskongruenssi).

Tärkeäksi keinoksi puheessa esiintyvien ilmausten yhteenkuuluvuuden päättämiseksi tarjoutuu toinenkin seikka: ilmausten kuuluminen tiettyihin kielipiillisiin kategorioihin. Suomessa

on esim. eräs adverbien kategoria (olen nimittänyt niitä intensiteetti-adverbeiksi), joihin kuuluvat saneet muodostavat saneiliittoja vain tiettyjen ilmauksien (adjektiivien ja erään toisen adverbiryhmän jäsenten) kanssa; esim. *tavattoman nopea, tavattoman nopeasti*. Myöskin sellaisia tapauksia tietysti on, että sane voi muodostaa ilmauksen vain tietynlaisen yksityisen saneen kanssa esim. *joko — tai*, ruots. *antingen — eller*, jolloin saneiden keskinäisestä etäisyydestä huolimatta niiden yhteenkuuluvuus selvästi ilmenee. Viimeksimainittua esiintyy ns. sanontatavoissa (*locutions*). Joskin eräissä kielissä, kuten englannissa ja kiinassa, sanontatapojen luku on hyvin suuri, se on kuitenkin aina rajallinen. Kieli kokonaisuudessaan ei voi olla pelkkiä sanontatapoja. Useimmissa tapauksissa ilmausten kategoriat antavat viitteen, mitkä ilmaukset kuuluvat yhteen ja muodostavat laajemman ilmauksen. Monissa kielissä suomen ja -sanaa merkitsevä ilmaus pystyy yhdistämään vain keskenään isonyymit ilmaukset laajemmaksi ilmaukseksi. Esim. suom. *sataa ja tuulee*. (Tämän asian yksityiskohtaisempaan tarkasteluun ei tässä ole tilaisuutta.)

Puheessa myös äänenpainon ja korostuksen avulla voidaan osoittaa tiettyjen saneiden liittyminen ilmauksiksi. Eräät adverbit, sellaiset kuin *ainoastaan, ainakin*, voivat yhtyä varsin erilaatuisiin saneisiin tai laajempiin ilmauksiin muodostamaan näiden kanssa saneiliittoja. Edellä sanotun mukaisesti tavallisesti lähin teoreettisesti mahdollinen ilmaus on se, mihin adverbi tosiasiallisesti liittyy. Mutta se voi olla jokin toinenkin puheessa esiintyvä, ja tämä tuodaan esiin siten, että sitä erityisesti korostetaan. Esim. *Olen ainoastaan käynyt siellä kaksi* (korost.) *kertaa*; ruots. *Jag har endast varit där två* (korost.) *gånge*. Korostus voi toisinaan neutralisoida sanajärjestyksen vaikutuksen. On kuitenkin riennettävä huomauttamaan siitä, että varsinkin eräissä kielissä (esim. ruotsissa) juuri *sana järjestyks* usein osoittaa, mitkä saneet muodostavat ilmauksen. Esim. lauseessa *I morgon reser han till Stockholm* voidaan sanajärjestyksestä päätellä, että ilmaus *i morgon* muodostaa ilmauksen sanojen *reser* jne. kanssa eikä kuulu jäsenenä edelliseen puheeseen. Sanajärjestyksellä on siis tällöin usein — ehkä useimmiten — samanlainen tehtävä puheessa kuin kongruenssilla eräissä toisissa kielissä. Ehkä suorastaan voidaan väittää, että mitä enemmän kongruenssi jossakin kielessä menettää merkitystään, sitä tärkeämmän aseman siinä sanajärjestys saa.

Niin kuin jo viittasimme, puhutaan ilmauksista, jotka meidän oikeastaan on merkittävä vain »mahdollisiksi» ilmauksiksi. Ne esim. eivät esiinny tosiasiallisen puheen osina. Tällaisten »mahdollisten» ilmausten tarkastelua tavataan varsinkin kieliopillisissa esityksissä. Puhutaan esim. »il-

mauksista» *kirja, kirjan, uusi kirja, aivan uusi kirja* jne. Niillä ei tarkoiteta missään konkreettisesti puheyhteydessä esiintyviä puheenosia; niistä vain tiedetään, että ne voivat senkielisessä puheessa esiintyä. Tällaisten oletettujen puheenosien tarkastelu on kuitenkin tarpeellinen. Tässä viit- taamme erityisesti siihen, että usein vain tätä tietä päästään selville, onko tietty puheenosa tietyssä todellisessa yhteydessä ilmaus vai eikö. Olet- takaamme, että meillä on todellinen virke *Muistaakseni hänen pöydällään oli aivan uusi kirja*. Erotamme siinä ilmauksia. Tällaisia ovat ensinnäkin kaikki virkkeessä olevat saneet. Myös virke kokonaisuudessaan on ilmaus. Mutta mitä laajuudeltaan näiden välillä olevia ilmauksia siinä on osina? Sellainen on esim. *hänen pöydällään oli aivan uusi kirja*. Että se muodos- taa kokonaisuuden, ilmenee mm. siitä että sen tilalle voidaan substituoida sellainen ilmaus kuin esim. *sanoi*, joka kieltämättä on kokonaisuus. Edelleen meillä on tosiasiallisen puheen osa sanesarja *aivan uusi kirja*. Se on selvästi todellinen ilmaus. Sen tilalle voitaisiin substituoida yksisanai- nen ilmaus, esim. *kirja*, jolloin saataisiin mahdollinen ilmaus *muistaakseni hänen pöydällään oli kirja*. Miten on vihdoin laita puheen osan *uusi kirja*? Onko se tosiasiallinen ilmaus? Siltä ensi katsomalta tuntuu. Mutta siinä tapauksessa sekä pitäisi voida korvata esim. ilmauksella *kirja*. Tällöin tultaisiin sanasarjaan: *muistaakseni hänen pöydällään oli aivan kirja*, mikä ei ole korrektaa puhetta. Emme siis voi jakaa ilmausta *aivan uusi kirja* jäseniin *aivan* ja *uusi kirja*. Se on jaettava toisin nim. jäseniin *aivan uusi* ja *kirja*. Ilmaus *aivan uusi* on syntaktisesti samanarvoinen *uusi* -san- an kanssa. On korrektaa puhetta sanoa: *muistaakseni hänen pöydällään oli uusi kirja*. — Jos sitä vastoin tosiasiallinen teksti kuuluisi: *muistaakseni hänen pöydällään oli jokin uusi kirja*, voitaisiin ilmaus *jokin uusi kirja* kyllä jakaa ilmauksiin *jokin* ja *uusi kirja*. Voimme siis todeta, että saneet *uusi kirja* muodostavat viimeksi mainitussa tapauksessa saneliiton, siis ilmauksen, edellisessä tapauksessa taas eivät. Mutta vaikka saneliittoa vii- meksi mainitussa tapauksessa eivät muodostakaan saneet *uusi kirja*, muo- dostavat saneliiton ja siis ilmauksen kylläkin saneet *aivan uusi kirja*.

Läpikäyvänä piirteenä kielissä on, että ilmaukset liittyvät ilmauksiin muodostaen laajempia ilmauksia, samoin, että ilmaukset kielessä ryh- mittyvät luokiksi, joiden jäsenillä on samanlainen semanttis-syntaktinen luonne. Yleensä voimme puheessa yhteenliittyvien ilmausten perusteella päätellä, millainen merkitys ja syntaktinen luonne syntyvällä ilmauksella on, ja usein myös, millaiset ilmaukset ovat syntaktisesti keskenään subs- tituoitavissa (ovat syntaktisesti yhdenarvoisia, isonyymeja). Varsinkin eräät tapaukset ovat omiaan herättämään kieliteoreetikon ja filosofin eri- tyistä mielenkiintoa, sellaiset, joissa ilmausten merkitysten korkea-asteinen

yhtäläisyys on yhtyneenä niiden syntaktisen luonteen suureen erilaisuuteen, ja sellaiset, joissa ilmausten merkitysten suuri erilaisuus on yhtyneenä syntaktiseen samanlaisuuteen.

ERIK AHLMAN